

Juliusz Olszewski

Konserwacja sztandaru dawnej książęcej Politechniki Carolo-Wilhelmina w Braunschweig

---

Ochrona Zabytków 42/2 (165), 185-188

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Te ostatnie poszerzone zostaną o tabelarycznie ujęte wnioski dotyczące poszczególnych obiektów zabytkowych znajdujących się:

- w strefie zbiornika — a więc tych, które wymagają transferów bądź zabezpieczeń technicznych,
- w granicach opracowania, a więc tych, które pozo-

staną na obszarach chronionych i zmieniają swą funkcję; w tych obiektach przewiduje się prace rewaloryzacyjne i adaptacyjne.

Marek Grabski
PPPKZ — Oddział w Krakowie

THE MODEL OF CONSERVATION DOCUMENTATION OF „ŚWINNA PORĘBA”

Large-scale industrial undertakings, such as the construction of the „Swinna Poręba” water reservoir near Wadowice, lead to considerable changes in the cultural property. They bring transformations and often loss of resources of historical value. Endangered values include: the natural landscape, the settlement structure, historically valuable substance and non-material culture of the inhabitants, significant for the culture of the region.

This places before conservators the important task of documenting resources of historical value and working out complex programs for the revalorization of the endangered localities.

The documentation concerning „Swinna Poręba”, prepared by a team of ethnographers, historians and architects from the

Laboratory of Scientific Documentation and Conservation Inventory of the Cracow branch of the Ateliers for the Conservation of Cultural Property, is an attempt to work out a model of complex documentation for the Nadskawie region (10 villages endangered by the great water undertaking of „Swinna Poręba”).

The project aims to carry out many individual historical, topographical, ethnographic and landscape studies, arranged in several stages. The results of these studies, in the form of detailed design and conservation instructions concerning objects, localities, as well as the entire Nadskawie region, will perhaps contribute to the preservation of the values in this beautiful region of the Bielsko-Biała voivodeship.

JULIUSZ OLSZEWSKI

KONSERWACJA SZTANDARU DAWNEJ KSIĄŻĘCEJ POLITECHNIKI CAROLO-WILHELMINA W BRAUNSCHWEIG

Ustalenia dotyczące konserwacji sztandaru Politechniki Carolo-Wilhelmina w Braunschweig (RFN) sprecyzowano w kwietniu 1984 r. W łódzkim oddziale PKZ opracowano trzy wersje programu prac konserwatorskich. Trzecia wersja została rozszerzona i uzgodniona na spotkaniu u prezydenta Politechniki w Braunschweig w dniu 26 sierpnia 1987 r. Program ten zakładał m.in. następujące ustalenia:

- 1) konserwacja sztandaru zostanie przeprowadzona w Polsce w łódzkim oddziale PPPKZ,
- 2) sztandar zostanie rozdzielony na dwie części: awers i rewers, które będą samodzielnie eksponowane,
- 3) obie części będą ukształtowane niezależnie od siebie:
  - a) awers z uwidocznionym rokiem 1877 zostanie zawieszony na oryginalnym drzewcu metalowym z należącymi do niego frędzlami i ozdobnymi pomponami oraz sznurami, jak również nie zachowanymi, a przewidzianymi do rekonstrukcji szarfami bocznymi, podobnymi do stuł liturgicznych,
  - b) rewers z widocznym rokiem 1745 będzie eksponowany jako tkanina odwrociana sztandaru bez żadnych ozdób (frędzli, sznurów i pomponów), zawieszona na drewnianym drążku,
- 4) szarfy boczne zostaną zrekonstruowane według załączonego rysunku ikonograficznego z tkaniny, której rodzaj i kolorystyka będzie odpowiadała awersowi sztandaru,
- 5) dla awersu i rewersu sztandaru zostaną wykonane barwne podłoża z nowej tkaniny,

6) dekoracyjne sznury, frędzle i pompony zostaną zakonserwowane i zrekonstruowane,

7) części drzewca zostaną oczyszczone z brudu, ale tak, aby zachowały patynę, a brakujące ozdoby zostaną zrekonstruowane,

8) pionowe części drzewca zostaną przedłużone o jeden brakujący segment tak, żeby sięgał on 20 cm poniżej frędzli sztandaru, zaś mosiężna tuleja o długości 15–20 cm zostanie zrekonstruowana.

Termin wykonania prac określonych w punktach od 1–5 został wstępnie uzgodniony na 30 kwietnia 1988 r.

Ponieważ program konserwatorski rozszerzono o punkty 6–8, również termin zakończenia prac i przekazania sztandaru Politechnice w Braunschweig został przedłużony do 15 czerwca 1988 r.

Stan zachowania tkaniny przed konserwacją

Sztandar dawnej książęcej Politechniki Carolo-Wilhelmina w Braunschweig wykonano z tkaniny jedwabnej na podłożu bawełnianym w 1892 r. Ma on wymiary 166,5 × 89,0 cm.

Na awersie i rewersie występują jedwabne hafty oraz aplikacje o rysunku geometrycznym, przyklejone do podłoża i obszyte ozdobnym sznurkiem.

Podłoża oraz aplikacje awersu były zniszczone w ok. 75% — tkanina wypłowiała, sztywna i popękana. Stan techniczny wykluczył możliwość zastosowania siatki wzmacniającej.

A

1. Awers sztandaru Politechniki Carolo-Wilhelmina z 1892 r.:
A — stan przed konserwacją; B — stan po konserwacji

1. The face of the Banner of the Carolo-Wilhelmin Politechnic
from 1892: A — before conservation; B — following conservation

B

Rewers sztandaru był znacznie bardziej zniszczony. Względnie dobrze zachowały się jedynie hafty jedwabne, z wyjątkiem dwóch małych lwów w środkowej części książęcego herbu strony rewersu. W bardzo złym stanie technicznym były: frędzle w dolnej części sztandaru, konstrukcja pomponów dolnych i pomponu umieszczonego w górnej części drzewca oraz 6 drewnianych ciężarków, obszytych przędzą jedwabną, stanowiących dekorację ozdobnych sznurów, zawieszonych po zewnętrznych stronach szarf bocznych i w górnej części drzewca, nad sztandarem. Mosiężne części drzewca wymagały oczyszczenia z brudu, usunięcia wgnieceń i rekonstrukcji brakujących galek okrągłych. Rekonstrukcji wymagał także jeden segment drzewca pionowego, wkręcane na gwint oraz mosiężna tuleja.

Przebieg prac konserwatorskich

Rekonstrukcja tła sztandaru, awersu i rewersu, oraz szarf bocznych została wykonana z jedwabiu naturalnego, wybarwionego w kolorze jasno-beżowym, nałożonego na spód bawełniany.

Również z jedwabiu naturalnego wykonano dla awersu, rewersu oraz szarf bocznych podszewki odwrócić.

Istniejące hafty jedwabne po konserwacji i uzupełnieniach oraz aplikacje przeniesiono na nowe podłoże metodą laminowania. Większość jednak aplikacji z powodu całkowitego zniszczenia została zrekonstruowana z tkaniny jedwabnej, wybarwionej w kolorze niebieskim i starego złota.

A

2. Rewers sztandaru Politechniki Carolo-Wilhelmina z 1892 r.:
 A - stan przed konserwacją; B - stan po konserwacji
 2. The reverse side of the Banner of the Carolo-Wilhelmin
 Politechnic from 1892: A - before conservation; B - following
 conservation
 (wszystkie zdjęcia K. Sliwka)

Na awers sztandaru nałożono warstwy tkanin w następującej kolejności: sylwetka orła czarnego, głowa antyczna w hełmie z haftowanymi włosami i aplikacje o układzie geometrycznym. Wszystkie aplikacje zostały obszyte sznurkiem z jedwabiu naturalnego, który przymocowano jedwabną nitką nakładaną na jego oplocie. Jedwabny sznurek ozdobny wybarwiono w kolorze czarnym, niebieskim i czerwonym. Inskrypcje i cyfry całkowicie odtworzono i wyhaftowano przędzą jedwabną, barwioną w pracowni. Podobnie zrekonstruowano rewers sztandaru przenosząc prawie wszystkie hafty ze starego podłoża na nowe. Występujące ubytki haftów uzupełniono przędzą jedwabną barwioną na odpowiedni kolor. Całkowicie zrekonstruowano jedynie dwa małe lwy w środkowej części herbu książęcej uczelni.

B

Szarfy boczne o wymiarach 146,5 × 10,5 cm zrekonstruowano z jedwabiu naturalnego, nawiązując do rysunku aplikacji i kolorystyki strony awersu sztandaru, i do czarno-białego rysunku ikonograficznego (Banner der Herzoglichen technischen Hochschule Carolo-Wilhelmina zu Braunschweig, 1892. Preisgekronter Entwurf von C. Zetzche, ausgeführt im Lette-Verein zu Berlin). Ze względu na całkowite zniszczenie konstrukcji dolnych frędzli sztandaru, trzech pomponów i sześciu ciężarków dekoracyjnych sznurów ozdoby te zrekonstruowano z wykorzystaniem starych części konstrukcyjnych oraz nowych, wykonanych z drewna brzoźowego. Drewniane elementy pomponów i ciężarków obszyto przędzą jedwabną, sznurkiem i sznureczkami. Ze sznurka bawełnianego, barwionego na odpowiednie kolory, wykonano

pompony oraz frędzle z koralikami do obszycia dolnej części sztandaru strony awersu.

Brakujące elementy metalowe drzewca, tj. jeden segment o długości 60 cm, tuleje o długości 20 cm oraz brakujące gałki wkręcane na gwint, zgodnie z życzeniem zleceńodawcy, zrekonstruowano.

W konserwacji i rekonstrukcji sztandaru stosowane są następujące materiały:

— tkanina z jedwabiu naturalnego (barwiona w pracowni) na tła, podszewki, szarfy i wszystkie aplikacje stron awersu i rewersu,

— płótno bawełniane na spód,

— przędza i nici z jedwabiu naturalnego (barwione w pracowni) — do haftów i obszyc,

— sznurek bawełniany na frędzle i pompony (barwiony i podbarwiany w pracowni),

— sznureczek do obszywania aplikacji wykonany według zachowanego wzoru: złożony z wielu nitok bez skrętu, ułożonych równolegle w oplocie z przędzą z jedwabiu naturalnego, także bez skrętu — 4 oploty na 1 cm. Tkaniny jedwabne i przędzę barwiono trwałymi barwnikami metalo-kompleksowymi produkcji polskiej, szwaj-

carskiej i niemieckiej. Uzyskane barwy są odporne na światło i wodę.

Tkaniny i materiały zabezpieczono środkami antymolekularnymi.

Prace konserwatorskie prowadzone przy sztandarze dawnej książęcej uczelni w Braunschweig, w okresie od 2 listopada 1987 r. do 10 czerwca 1988 r. wykonał zespół pod kierunkiem mgr Elżbiety Warszawskiej. Prace chemiczne i farbiarskie pod kierunkiem inż. Zofii Kurek.

Sztandar został przekazany rektorowi Politechniki w Braunschweig 13 czerwca 1988 r. Przeprowadzone zabiegi konserwatorskie uzyskały bardzo wysoką ocenę zleceńodawcy, potwierdzoną na piśmie.

Doświadczenia uzyskane w trakcie prac konserwatorskich pozwoliły na opracowanie trudnej technologii klejenia cienkich tkanin, zbliżonej do metody laminowania. Opanowanie tej techniki rozszerzy ofertę eksportową PPKZ o tę ciekawą specjalność.

mgr Juliusz Olszewski
PPKZ — Oddział w Łodzi

THE CONSERVATION OF THE BANNER OF THE CAROLO-WILHELMIN POLITECHNIC OF THE DUCHY OF BRUNSWICK

The conservation work on the banner of the Carolo-Wilhelmin Politechnic of the Duchy of Brunswick (Fed. Rep. of Germany) was carried out by the Łódź branch of the Ateliers for the Conservation of Cultural Property in the period from Nov. 2, 1987, to July 10, 1988. In accordance with the previously established program, the background of the banner's face and reverse side, and the side sashes underwent reconstruction. The embroidery and appliqués were transferred on to the new base. The completely destroyed constructions of the bottom fringes, three tassels and six weights of decorative rope were recon-

structed with the use of old elements. The missing metal elements of the flagstaff were also reconstructed.

The following materials were used in the conservation and reconstruction work: natural silk fabric, linen cloth, natural silk yarn and thread, cotton cord, natural silk string. All these materials were dyed with permanent water and light resistant dyes produced in Poland, Switzerland and Germany. The experience acquired during conservation work on the banner made it possible to outline the technique of gluing thin fabrics and to acquire skills in this area.